

BATU HAN'IN RUSYA SEFERİ İLE İLGİLİ
"RYAZAN'IN BATU HAN TARAFINDAN
YAKILIP YIKILMASI HİKÂYESİ"¹

Altan AYKUT

Kiev döneminde, Novgorod-Seversk prensi İgor' Svyatoslaviç'in Kıpçaklar'a karşı giriştiği seferin (1185) anlatıldığı ünlü "İgor Destanı"ndan sonra, eski Rus edebiyatının en önemli savaş hikâyesi, Batu hanın 1237 yılında Ryazan'ı ele geçirmesini konu alan "Ryazan' Hikâyesi"dir.

Günümüzde "Ryazan'ın Batu Han Tarafından Yakılıp Yıkılması Hikâyesi" adı verilen bu eser, Rus kroniklerinde yalnızca "Tatarlar" olarak anılan Moğol-Tatar ordularının Rus topraklarında ele geçirdikleri ilk büyük şehir olan Ryazan'a'bağh Zarazsk (Zaraysk) kasabasında, Aziz Nikola Kilisesi'nde yazılmış ve yaklaşık 400 yıl kopya edilerek, Rusya'nın çeşitli bölgelerine dağılmıştır.

Yazıldığı tarih tam olarak belirlenememiş olan "Ryazan' Hikâyesi"nin elde bulunan en eski kopyalan XVI. yüzyılın ikinci yansına aittir. Yetmişten fazla yazması bulunan hikâyeye, ilk yazıldığı tarihten sonra bazı bölümler eklendiği ve son olarak XVI. yüzyıl kopyasında görülen şekli aldığı anlaşılmaktadır. Hikâyenin yazıldığı tarih konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Sovyet edebiyat tarihçilerinden S.K. Şambinago, hikâyenin 1237 olaylarının hemen ardından yazıldığı görüşünü belirtirken, D.S. Lihaçev, eserin XIV. yüzyılın ilk yarısında yazıldığı tezini savunmuştur. Diğer taraftan, A.S. Orlov, hikâyenin Batu hanın maiyeti ile ilgili bir cümlesinde "murzı", "knyazi" sözcükleri yanında "sançakbei" sözcüğünün kullandığına işaret ederek, hikâye yazarının, İstanbul'un Türkler tarafından fethi ile ilgili XV. yüzyıl Rus kaynaklarından ve özellikle Nestor-İskander'in eserinden yararlandığını belirlemiştir.² Böylece, "Ryazan' Hikâyesi"nin ne

1 İstoriya Russkoy literaturı, Akad. Nauk SSSR, İzd. İnst. lit. (Puşkinskiy dom), II. c., I. kısım, Moskva - Leningrad, 1946, 80. s. - D.S. Lihaçev. Velikoe nasledie (Klassičeskie proizvedeniya literaturı drevney Rusi), 2-oe İzd., Moskva, 1979, 274. s.

2 İstoriya Russkoy literaturı, 84. s.

zaman yazıldığı tam olarak belirlenememiş olmakla birlikte, hikâyenin, istanbul'un fethinden sonraki dönemde yeniden ele alındığı ve esere bu dönemde eklemeler yapıldığı anlaşılmaktadır.

"Ryazan' Hikâyesi", Ryazan' prensliğinden korunmuş tek eser olarak dikkati çekmektedir; ancak bu eser dışında, bir zamanlar eski bir Ryazan' kroniğinin var olduğu ve bu kronik kayıtlarının, diğer Rus kroniklerine aktarıldığı düşünülür. Rus kronikleri üzerindeki incelemeleriyle tanınan V.L. Komaroviç, özellikle Novgorod ve Rostov kroniklerindeki (Novgorodskaya I letopis' ve Lavrent'evskaya letopis') 1223 Kalka savaşı rivayeti ile, 1237 Moğol-Tatar akınlarıyla ilgili rivayetlerin ve ayrıca, Ryazan' prensi Gleb Vladimiroviç ile kardeşi Konstantin'in, akraba prenslere karşı düzenledikleri 1218 yılındaki kanlı suikast olayının eski bir Ryazan' kroniğinden aktarıldığı görüşündedir.³ Batu hanın Ryazan' seferi, 6745 (1237) yılı başlığı altında kısmen Lavrentius kroniğinde ve daha belirgin bir şekilde Novgorod I kroniği ile Troitsk ve İpatius kroniklerinde korunmuştur. V.L. Komaroviç, Batu hanın Rusya seferinin anlatıldığı kronik rivayetlerinin hiç birinde kronikçinin sesinin, Ryazan'ın fethi ile ilgili bölümünde olduğu kadar açık seçik duyulmadığını belirtir. Komaroviç bunu, Ryazan'ın Batu han tarafından ele geçirilmesini yakından izlemiş bir Ryazan' kronikçisinin kayıtlarından aktarılmış olmasına bağlamaktadır.⁴

Rus kronikleriyle karşılaştırdan "Ryazan' Hikâyesi"nin bazı bölümlerinin, Novgorod I kronik kayıtlarıyla aynı olduğu, bazı bölümlerinin ise hiç bir kronik kaydına uymadığı görülmüştür. Bu yüzden, "Ryazan' Hikâyesi"ndeki birçok bölümlerin efsanelere dayandığı ve Ryazan' prenslerine övgü amacıyla kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Örneğin, eserin epik anlatım özellikleri gösteren en önemli bölümünde, Batu hanın ondalık talebi ile karşılaşan Ryazan' büyük prensi Yuriy İngvareviç'in Ryazan' sınırı yakınlarında Batu hana karşı savaşarak öldüğü anlatılır. Ancak, Rus kroniklerinde Ryazan' prensinin, şehrin surları dışında Batu hana karşı savaştığını gösteren herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Doğru kaynaklarında da böyle bir kayda rastlanamamıştır.⁵

3 A.y., 75. s.

4 A.y.

5 Bu konuda tarihçilerin araştırmaları bir sonuç vermemiştir. Ryazan' prensliği tarihçilerinden D. İ. İlovayskiy'in, böyle büyük bir savaş yapılmadığı, ancak öncü birliklere küçük bit çatışma yapılmış olabileceği görüşünü savunduğu belirtilmektedir. Bakınız: İstoriya Russkoy literatun, 81. s.

Bir zamanlar var olduğu sandan eski Ryazan' kroniğinin, Novgorod ve Rostov kroniklerinin yanı sıra Volmsk kroniğinde (tpat'evskaya letopis') korunduğu tezinin ileri sürüldüğünü belirtmiştik. Volmsk kroniğinde ise, S.K. Şambinago'nun belirttiğine göre, Ryazan' büyük prensi Yuriy İngvareviç'in Tatarlar tarafından hile ile yakalandığı ve Pronsk şehrine götürülerek, orada bulunan eşi ile birlikte öldürüldüğü rivayeti yer almaktadır.⁶ Bu rivayeti doğrular nitelikteki kronik kaydına göre de, o dönemin güçlü Vladimir-Suzdal' prensine, Ryazan' prensliğinin tamamen ele geçirildiğini bildiren kişi de Pronsk prensi Vsevolod'dur.⁷ Ancak, Volmsk kroniğindeki bu rivayetin de, öteki Rus kroniklerindeki rivayetlere uymadığı görülmektedir. Rus kronik kayıtlarında adına ilk kez 1207 yılı başlığı altında, Vladimir-Suzdal' büyük prensi Vsevolod Yur'eviç tarafından Vladimir'de hapsedilmesi olayı ile ilgili olarak rastlanan Ryazan' büyük prensi Yuriy İngvareviç'in akıbeti konusundaki yaygın görüş, onun, Ryazan'ın Batu han tarafından fethi sırasında öldürüldüğü şeklindedir. Kısaca, "Ryazan' Hikâyesi"nde Batu hana karşı "yılmadan, yiğitçe" savaş-tıkları anlatılan ve hikâye yazarının "onlar birlikte öldü, aynı ölüm kadehini içtiler" şeklindeki leitmotiv ile süslediği, prenslerin trajik ölüm sahnesinin tarihi gerçeklerle ilgisi bulunmamaktadır.

"Ryazan' Hikâyesi"nde Batu hana karşı savaşarak, Ryazan' büyük prensi Yuriy İngvareviç ile birlikte öldükleri bildirilen ,prenslerden bazılarının, Batu hanın Ryazan'ı ele geçirmesinden önce, bazılarının da daha sonra öldükleri bilinmektedir. Rus kronik kayıtlarındaki bilgilere göre, prens David Muromskiy, Batu hanın Ryazan'ı ele geçirmesinden dokuz yıl önce, 1228'de, prens Vsevolod Pronskiy ise, 1208'de ölmüştü. Ryazan' sınırındaki efsanevi savaşta yakalanıp Batu hanın emri üzerine öldürüldüğü anlatılan Oleg Krasnyy ise, Batu han tarafmdan yakalanmış, 1252 yıla kadar onun yanında kalmış ve 1258 yılında ülkesinde ölmüştür. Prens Gleb Kolomenskiy'in Rus kroniklerinde adı geçmediği için, kim olduğu bilinmemektedir⁸.

Ryazan' prensliğinden korunan tek eser olan "Ryazan' Hikâyesi", aynı olayın anlatıldığı Rus kronikleri ile karşılaştırıldığında belirgin bir özellik göstermektedir. Kroniklerden farklı olarak hikâyede, yazdı kaynaklardan çok, efsanelerden ve Rus halk edebiyatı kaynakların-

6 A.y., 79. s.

7 A.y.

8 D.S. Lihaçev, Velikoe naslediej 265-266. s.

dan yararlanıldığı görülmektedir. Eser, tarihi olayları yansıtmaktan çok, edebi yönüyle önem kazanmıştır.

"Ryazan' Hikâyesi" gerçekte. Aziz Nikola Kilisesi'nde yazılan ve birkaç efsanevî hikâyeden oluşan "Ryazan' Antolojisi" (Ryazanskiy svod) nin bir parçasıdır.⁹ Antolojinin ilk hikâyesinde, mucizeler yaratığına inanılan Aziz Nikola Korsunskiy ikonunun Korsun'dan Ryazan'a taşınması anlatılır. Hikâyeye göre, bu olay 6733 (1225) yılında Vladimir'de büyük prens Georgiy Vsevolodoviç, Novgorod'da büyük prens Yaroslav ile oğlu Aleksandr Nevskiy ve Ryazan'da büyük prens Yuriy Ingvareviç'in hüküm sürdükleri sırada gerçekleşmiştir. İkon, Korsun'da, bir zamanlar Hıristiyanlığı kabul eden Kiev prensi Vladimir I. Svyatoslaviç'in takdis edildiği Yakov Kilisesi yakınında korunmaktadır. Yazar, Prens Vladimir'in takdis törenini ve onu kızkardeşleri Anna ile evlendiren Yunan krallarının bu amaçla verdikleri şöleni ayrıntılarıyla anlatır. Efsanelere uygun olarak, prens Vladimir, takdis töreninden önce kör olur ve takdis sırasında yeniden görmeye başlar. Daha sonra ikonun Korsun'dan Ryazan'a taşınması anlatılır. Bu görevi ikonun koruyucusu Evstafiy üstlenmiştir. Evstafiy rüyasında üç kez Aziz Nikola'yı görmüş ve bu görev kendisine tebliğ edilmiştir. Aziz Nikola, onun derhal eşini, oğlunu ve bir din görevlisini yanına alarak yola çıkmasını isterse de, yolculuğa çıkmakta kararsızlığa düşen Evstafiy, kör olur ve "baş ağrısına" yakalanır; fakat yola çıkmaya karar verince tamamen iyileşir.

Aziz Nikola, Evstafiy'in gideceği yolu belirlemiş ve onun Ryazan' topraklarına alışılmış yoldan gitmesini yasaklamıştır. Evstafiy için daha emin bir yol belirlenmiştir. Evstafiy, Dneper' yoluyla önce Pskov ile ticaret yolu bulunan Kes'e (başka bir varyanta göre, ticaret yoluyla Polotsk'a bağlanan Riga'ya) gelir. Oradan da kara yoluyla kuzey Rus prensliği Novgorod'a ulaşır ve burada uzun süre kalır, ikonun, Kalka savaşından üç yıl sonra Korsun'dan taşınması, bu konu ile ilgili bazı görüşlerin ileri sürülmesine neden olmuştur. Hikâyenin bu bölümünde, bazı tarihi gerçeklerin efsane şekline dönüşerek yansıdığı düşünülmektedir. D.S. Lihaçev'e göre, "ticaretin koruyucusu" olan Aziz Nikola ikonunun Korsun'dan ayrılması gerekmektedir; çünkü 1223'deki Kalka savaşında, Rus prensleriyle birleşerek Moğol ordularına karşı savaşan Kıpçaklar, Moğollar tarafından bozguna uğratıldıktan

9 "Ryazan', Antolojisi"nde yer alan yazmalar D.S. Lihaçev tarafından yayımlanmıştır. Bakınız: Voinskie povesti drevney Rusi, pod. red. V.P. Adrianovoy - Perets, Akad. Nauk SSR, Moskva-Leningrad, 1949, 9-19., 249-255. s.

sonra kuzey Karadeniz bozkırlarını doldurmuş ve Korsun'un kuzeyle olan ticaret, bağlantısı kesilmiştir.¹⁰

Hikayedeki daha sonra Evstafiy'in, Novgorod'u çok beğenip, burada yerleşmek isteyen ve bu uğurda kocasından kaçıp saklanan eşinin, bu isteğinden ötürü aniden bir hastalığa yakalandığı, ancak Evstafiy'in Aziz Nikola'ya dua etmesiyle iyileştiği anlatılır. Evstafiy ailesi tekrar yola koyulmuştur. Fakat kuzeyden güneye inmekte olan Evstafiy, durması gereken alanı bilememektedir. O sırada, Ryazan' büyük prensi Yuriy İngvareviç'in oğlu genç prens Fedor, rüyasında Aziz Nikola' yi görmüş ve ikonu -karşılama üzere yola çıkmıştır. Aziz Nikola, o dönemde henüz evli olmayan genç prensin eşi ve oğluyla birlikte cenneti vaat etmiştir. Prens Fedor, Nikola Korsunskiy ikonunu törenle karşılar. Ryazan' büyük prensi de piskopos Efrosin ile birlikte oğlunun yanına gelir. İkonun karşılandığı alanda, Aziz Nikola anısına bir kilise yaptırılır. Bu olaydan birkaç yıl sonra genç prens Fedor, Bisans krallığı soyundan Evpraksiya ile evlenir ve İvan Posnik adında bir oğlu olur.

Aziz Nikola Korsunskiy ikonunun taşınması hikâyesinin son bölümünde, 6745 (1237) yılı başlığı altında, kısaca genç Ryazan' prensi Fedor'un Batu han tarafından Voronej ırmağında öldürüldüğü ve kocasının ölümünü duyan prenses Evpraksiya'nın kucagında küçük prens İvan Posnik ile birlikte kendisini "yüksek sarayından" aşağıya attığı bildirilmektedir. Daha sonra da prensesin kendisini atıp parçalanması sözcüğünden (zarazilas') kaynaklanarak, Nikola Korsunskiy ikonunun, bundan böyle Nikola Zarazskiy olarak anılmaya başlandığı anlatılır.

Prens Fedor ve eşi prenses Evpraksiya ile ilgili bu efsane, antolojinin bundan sonraki bölümünü oluşturan "Ryazan' Hikâyesi"nde daha ayrıntılı bir şekilde tekrarlanmaktadır. Böylelikle, aynı antoloji içinde yer alan Aziz Nikola ikonunun taşınması hikâyesi ile "Ryazan' Hikâyesi" arasında konu açısından bir bağlantı kurulmuş olmaktadır. Ayrıca, 6745 (1237) yılı başlığı ile kronik kayıtlarını andıran bir üslup kullanılarak, kısaca anlatılan ve daha sonra "Ryazan' Hikâyesi"nde tekrarlanan bu efsaneye gerçek tarihî olay görünümü verilmeye çalışılmıştır, Rus kroniklerinde, prens Fedor ile Bizans krallığı soyundan eşi Evpraksiya ve oğulları prens İvan Posnik'in adları bulunmamaktadır. Aziz Nikola ikonunun "Zarazskiy" olarak adlandırılmasının, bu

10 D.S. Lihaçev, Velikoe nasledie, 264. s.

şekilde prensesin ölümüyle ilgili olarak açıklanması da ortaçağ edebiyatında sık görülen bir gelenek olduğu bilinmektedir. S.K. Şambinago, bu adın "ryasa" (bataklık ve tepelerden oluşan yer) sözcüğünden türediği ve bölgedeki ırmak adlarının (Ryasa, Ryajsk, Ryazan') bu sözcükten kaynaklandığı görüşündedir.¹¹ D.S. Lihaçev ise, ikonun bulunduğu "Zarazsk" kasabasının adını çevresindeki hendeklerden (zarar) aldığı tezini ileri sürmüştür.¹²

Aziz Nikola ikonunun Ryazan'a taşınması hikâyesinin en son bölümünde, eserin en eski kopyalarına sonradan eklendiği anlaşılan bir ad listesi bulunmaktadır.¹³ Bu listede ikonu Korsun'dan getiren Evstafiy I. den başlayarak, 1560 yılına kadar ikona hizmet eden Evstafiy soyundan dokuz kuşağın (bazı varyantlarda 1614 yılına kadar 11 kuşağın) adları sıralanmaktadır. Bu ad listesinin altında "Bu, Eustafey I I. tarafından yazılmıştır." şeklinde ilginç, fakat açıklaması yapılamayan bir not bulunmaktadır. "Bu" sözcüğüyle antolojideki hikâyelerden hangisinin ikonu Korsun'dan taşıyan Evstafiy'in oğlu tarafından yazıldığı anlaşılamamaktadır. D.S. Lihaçev, Eustafey I I. nin yalnızca ikonun taşınması hikâyesini yazmış olabileceğini savunmuştur.¹⁴ Bazı araştırmacılar ise,¹⁵ "Ryazan' Hikâyesi"nin de aynı yazar tarafından kaleme alındığını ileri sürmüşlerse de, bu tezin inandırıcı olduğu söylenemez.

"Ryazan' Hikâyesi"nde, "Yıl 6745 (1237); mucizeler yaratan Aziz Nikola ikonunun Korsun'dan getirilişinin onikinci yılında, dinsiz Batu han ... Rus topraklarına girdi." şeklindeki giriş cümlesi, bir yandan ikonun taşınması hikâyesinin sona erdiğini, bir yandan da yeni bir olayın anlatılacağını göstermektedir. Hikâyeye göre, Ryazan'a doğru ilerleyen Batu han, güney bozkırlarıyla Ryazan' arasında smir oluşturan Voronej ırmağında ordugâh kurup, ondalık talebiyle Ryazan' prensliğine elçiler göndermiştir. "Ryazan' Hikâyesi"nin esas metni olarak kabul edilen XVI. yüzyıl Volokolamsk yazmasında (Volokolamskiy spisok) Batu hanın elçileri "dinden yoksun" olarak tanımlanmıştır. Aynı hikâyenin 1599 yılına ait kronik yazmasında (spisok hronografa) ise, Batu hanın Ryazan'a "büyücü bir kadın ile iki erkeği" (jenu çarodeitsu, is neyu dva muja) elçi olarak gönderdiği şeklinde ilginç bir rivayet ile kroniğin, "Ey dostlarım ve kardeşlerim, yalnızca insanları

11 Istoriya Russkoy literaturı, 85. s.

12 D.S. Lihaçev, Velikoe nasledie, 265. s.

13 Voinskie povesti drevney Rusi, 253. s.

14 D.S. Lihaçev, Velikoe nasledie, 265. s.

BATU HAN'IN RUSYA SEFERİ İLE İLGİLİ...

değil, dili olmayan hayvanları ve duygusuz taşları bile ağlatacak ve "Heyhat! Ne acı! diye inletecek bir hikâye anlatmak istiyorum" şeklindeki giriş cümlesi yer alır.¹⁶ Ayrıca, 1599 yılına ait bu kronik yazmasında Batu hana "Yıldırım" (molniynaya strela) sıfatı verilirken, Rus prenslerinin korkuya kapıldıkları ve "sağlam yüreklerine kadın zayıflığı" girdiği için birleşip, Batu hana karşı savaşmadıkları sitemli bir dille anlatılır.¹⁷

"Ryazan' Hikâyesi"nde Batu hanın Ryazan'a saldırmadan önce prenslerden talep ettiği ondalık rivayeti, daha sonraki yıllara ait Rus kroniklerinde genişletilip, abartılarak anlatılmıştır. Kronikçi, Batu han'ın, prenslerden ve halktan başka, bütün mal varlıklarından, bütün hayvanlardan¹⁸ ve "kır, yağız, doru, al... atlardan"¹⁹ da ondalık isteğini belirterek hikâyeye yeni eklemeler katar.

"Ryazan' Hikâyesi"nde, Batu hanın saldırı tehdidi ile karşılaşan Ryazan'a yardım etmeyen Vladimir büyük prensi Georgiy Vsevolodoviç'in suçlanması yoluna gidilmemiş ve bu konu üzerinde durulmamıştır. Oysa, Rus kronik kayıtlarında Vladimir büyük prensinin, Ryazan'a yardım etmemesi nedeniyle suçlandığı bilinmektedir. Kronikçi, Batu hanın Ryazan'ı ele geçirmesini, prenslerin işledikleri günahlar yüzünden gerçekleşen Tanrı iradesi olarak yorumlamış ve Kutsal Kitap'tan alıntılar ekleyerek düşüncelerini kroniğe aktarmıştır: "... Tanrı, aynı şekilde ondan önce, gücümüzü elimizden aldı ve günahlarımız yüzünden bize şaşkınlık, felâket, korku ve ürperti verdi."²⁰ Kronikçinin burada kullandığı "ondan önce" (proje sih) sözü ile, Batu han istilasından önce, prensler arasında süregelen savaşların ve kanlı suikastlerin kastedildiği kabul edilmiştir.

Bilindiği gibi, "Ryazan' Hikâyesi"nde, Rus prensleri arasındaki ilişkiler yalnızca olumlu yönleriyle yansıtılmıştır; prenslerin akraba-

15 N.V. Vodovozov, İstoriya drevney Russkoy literatun, Moskva, 1966, 122. s.

16 "Ryazan' Hikâyesi"nin bu kronik yazması (Spisok Hronografa 1599 g.) D.S. Lihaçev tarafından yayımlanmıştır. Bakınız: Voinskie povesti drevney Rusi, 23-29. s. - A.y., 23. s.

17 A.y., 23-24. s.

18 A.y., 23. s.

19 İstoriya Russkoy literatun, 79. s.

20 A.y., 77. s.-Novgorodskaya pervaya letopis'te yer alan ve asıl amacı, Ryazan'a yardım göndermeyen Vladimir büyük prensi Georgiy Vsevolodoviç'i suçlamak olan sözlerin benzeri, yine aynı kronikte, 1223 Kalka savaşı ile ilgili olarak tekrarlanmaktadır. Kronikçi, Kalka savaşında, Kiev prensi Mstislav'ın, savaşın kritik bir anında yerinden kımıldamadığını ve öteki prenslere yardıma gelmediğini anlatarak, Rus prenslerini "şaşkınlık, akılsızlık" (nedonmenie) ile suçlamıştır. Bakınız: H.S. Lihaçev, Velikoe nasledie, 270 s.

lık dereceleri abartılmış ve onlar, Batu hana savaşıp, birlikte "ölüm kadehi" için "kardeş" prensler olarak gösterilmişlerdir. Gerçekte ise, Ryazan' prensleri, güneyde yakın ilişki içinde buldukları Çernigov, kuzeyde de Vladimir prensleriyle sürekli çatışmalarının yanısıra, birbirine karşı giriştikleri suikastlerle ün salmışlardı. Ryazan' prenslerinden Gleb -Vladimiroviç ile kardeşi Konstantin, 1218 yılı yazında, şehir dışındaki şölene davet ettikleri öz kardeşleri Izyaslav'ı ve yeğenleri ile tüm boyarlarını, etrafa gizlenen askerlerin ve Kıpçaklar'ın yardımıyla katletmişlerdi. Olayı kaydeden kronikçi, prenslere şu anlamlı soruyu yöneltmiştir: "Kardeşi Hâbil'i öldüren Kabil... ya da kardeşini katleden soydaşınız, melun Svyatopolk, Tann'dan ne buldu?"²¹ Prens İngvar' İngvareviç, bu şölene katılmadığı için kurtulmuş, Ryazan'dan kaçmış ve daha sonra Vladimir büyük prensi Georgiy Vsevolodoviç'in yardımıyla Ryazan' büyük prensi olmuştu.

Diğer taraftan, Vladimir büyük prensi Vsevolod Yur'eviç, 1207 yılında, Çernigov prensleriyle birlikte kendisine karşı ihanet içinde olduklarından şüphelendiği dört Ryazan' prensinin -Yuriy Ingvoreviç, kardeşi ingvar', Roman ve Svyatoslav'ın-yakalanmalarını emretmişti. Yakalanan prensler, Vladimir şehrine gönderilmiş ve ancak büyük prens Vsevolod Yur'eviç'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Georgiy Vsevolodoviç tarafından 1212 yılında serbest bırakılmışlardı.²²

Kroniklerde kaydedilen bu rivayetler göz önüne alındığında, "Ryazan' Hikâyesi"nde leitmotiv olarak kullanılan "Bütün bunlar günahlarımız yüzünden Tann'dan geldi" sözleriyle, Batu han öncesi dönemin prenslikler arası çatışmaları ve suikastleri kastedilmiş olmalıdır. Hikâye yazarı, bu olayları dini bakış açısından değerlendirmiştir.

"Ryazan' Hikâyesi"nin siyasal yönü, hikâyenin XVII. yüzyıl varyantlarında ayn bir önem kazanmıştır. Batu hanın Ryazan'ı istilasından önceki dönemin siyasal sorunları, "Ryazan' Hikâyesi"nde açıkça belirtilmemiş olmakla birlikte, XVII. yüzyıl yazarının gözünden kaçmamış ve yazar, o dönemin siyasal sorunlarını, içinde yaşadığı "Karışıklık Devri"nin sorunlarıyla özdeşleştirmiştir. Yazar, hikâyenin sonunda düşüncelerini şu şekilde özetlemiştir: "Bugüne kadar olduğu gibi, o zaman da şeytanî kibirlilik onların [prenslerin] ruhlarına gir-

21 Novgorodskaya pervaya letopis'te, 1218 yılı başlığı altındaki rivayet; bakınız: Istoriya Russkoy literatun, 76. s.

mişti. Kâfirlerin saldırısından önce ... kardeş olan büyük prensler, birbirlerini buyrukları altına almak için savaşıyor ve pek çok kan döküyorlardı ... Daha önce olduğu söylenenler, zamanımızda da tekrarlanmaktadır ... Şimdi de Yeni İsrail soyu (Rus halkı) ya felâket ya açlık, ya salgın hastalık ya savaş ya da ateşle karşı karşıya kalmaktadır."²²

"Ryazan' Hikâyesi"nde prenslerin Batu hanla "Ryazan' sınırı yakınlarında" yaptıkları anlatıdan savaş efsanesi, yazılı kaynaklardan çok, halk destanlarından (bilini) yararlanılarak, hikâyeye aktarılmış olmalıdır. Savaş sahnesinde, Ryazan'lılar "yılmadan, yiğitçe savaştılar", "şiddetli ve korkunç bir savaş oldu", "Ryazan' askerlerinin yılmadan ve mertçe savaştıklarını gören Batu han korkuya kapıldı" şeklinde Rus savaş hikâyelerinde sık rastlanan bazı kalıplaşmış sözler kullanılmaktadır. Fakat epik anlatımın ön plâna geçtiği bu bölüm ile daha sonraki bölümlerde Ryazan'lılar için kullanılan ve övgü niteliği taşıyan "Ryazan'ın yiğit ve çevik askerleri" (udaltsı i rezvetsı rezanskiya), "Ryazan'ın ünlü işlemeleri" (uzoroç'e naroçitoe) gibi bazı deyimler kullanılmaktadır ki, bunlara öteki Rus kroniklerinde rastlanmamaktadır.

Batu hanla savaşa girişen prens Yuriy İngvareviç'in, "ölümle" (ebedî) hayata kavuşmak, dinsizlerin buyruğu altına girmekten iyidir" sözlerinin, "İgor Destanı"nda prens İgor'un "savaşta öldürülmek, esir olmaktan iyidir" sözlerini andırdığı söylenir²³. Fakat bu iki destan arasında doğrudan ilişki bulunduğunu, daha doğrusu "Ryazan' Hikâyesi" yazarının, "İgor Destanı"ndan yararlandığını gösteren bir kanıt yoktur. "Ryazan' Hikâyesi"nde epik anlatımın ön plâna geçtiği savaş sahnesinde bile, prensin sözlerinde belirtilen "ölümle (ebedî) hayata kavuşmak" düşüncesi egemendir. Savaştan önce Uspenskiy Kilisesi'ne giderek, Meryem Ana ikonu önünde uzun süre ağlayan, Aziz Nikola'ya ve soydaşları Aziz Boris ile Gleb'e dua eden Ryazan' prensinin, "Tanrım, bizi düşmanlarımızdan koru" sözleriyle başlayan yakarışında, Zebur, 59, 1-2. ayetleri tekrar edilmektedir. Yakarışın, Moğol-Tatar ordusu için söylenen, "Onların yolu karanlık ve kaygan olsun" sözleriyle son bulan kısmında da Zebur, 36, 6. ayeti tekrar edilmektedir. Böylece, "İgor Destanı"ndan farklı olarak, "Ryazan' Hikâyesi"nde dini unsurun önemli rol oynadığı görülmektedir.

"Ryazan' Hikâyesi"ni Moğol-Tatar akınları öncesi Rus destanından (İgor Destanı) ayıran önemli özelliği, Ryazan' prensinin savaş

22 D.S. Lihaçev, Velikoe nasledie, 271. s.

23 letoiya Rnsskoy Literaturi. 81. ».

hazırlığı içinde olduğu sırada ortaya çıkmaktadır. "İgor Destanı"nda Kıpçaklar'a karşı savaşa çağrılan Rus prenslerine: "Ey prensler! O günün kırılan onuru, Rus yurdu ve gözü pek İgor' Svyatoslaviç'in yaraları uğruna altın eyerlerinizi giyin!" denilmektedir. Oysa Ryazan' prensi, kim olduğu tam olarak anlaşılamayan büyük prens "İgor' Svyatoslaviç'in yurdu uğruna" olduğu kadar, Tanrı'nın kutsal kiliseleri ve Hıristiyan dini uğruna savaşılmaktadır. Ryazan' prenslerinin savaşı sahnesinde ilk kez ortaya atılan ve sonra da leitmotiv olarak kullanılan "ölüm kadehi" teması, Batu hana karşı saldırı hazırlığı içinde olan Ryazan' prensinin yenilgiyi önceden kabullendiğini göstermektedir. "İgor Destanı"nda, Kıpçaklar'a karşı öteki Rus prenslerinden yardım görmeden umutla savaşa atılan Novgorod-Seversk prensi İgor' Svyatoslaviç'in iyimserliği yanında, Batu hana saldırmaya hazırlanan Ryazan' prensinin öteki prenslere seslenerek, "Bu kardeşiniz ... ölüm kadehini sizlerden önce içecektir" sözleri Ryazan' prensinin içine düştüğü umutsuzluğu göstermektedir.

Ryazan' büyük prensinin, trajik bir anlatımla "ölüm kadehi" içmesi temasında görüldüğü gibi, gerçekte Ryazan' prensleri Batu hanı durduracak güce sahip değillerdi. Daha önce de belirttiğimiz gibi, ne Ryazan' prensleri şehrin surları dışında Batu hanla savaşmış ne de bu savaşta öldükleri söylenen prensler, o tarihte ölmüşlerdi.

"Ryazan' Hikâyesi"ne göre, Voronej ırmağında Ryazan' ordusunu bozguna uğratan Batu han gazaba gelmiş ve askerlerine, "öldürmeleri, kılıçtan geçirmeleri ve acımadan yakmalarını" emrederek, Ryazan' şehrine doğru ilerlemiştir; Ryazan' yolu üzerindeki Pronsk, Bel (Belgorod) şehirleri ile kroniklerde adına rastlanmayan ve günümüz araştırmacılarının yerini tam olarak belirleyemedikleri İjeslavets' şehirlerini ele geçirmiştir. Ardından Ryazan' şehri kuşatılmıştır. Hikâyede, beş günlük kuşatma sırasında, Batu han ordularının durmadan değişerek gece gündüz şehre saldırdıkları, Ryazan'lıların ise durup dinlenmeden savaşmak zorunda kaldıkları anlatılır. Kuşatma ile ilgili bu ayrıntının, Nestor-İskander'in İstanbul'un Türkler tarafından fethi üzerine yazdığı XV. yüzyıl savaş hikâyesinden yararlanılarak "Ryazan' Hikâyesi"ne sonradan eklendiği belirlenmiştir.²⁴ Hikâyede daha sonra, Batu han ordularının ateş, kuşatma aletleri ve merdivenlerle şiddetli bir saldırıya geçip, Ryazan'ı ele geçirdikleri ve büyük bir katliama giriştikleri rivayeti yer alır. Fakat bu rivayetteki bazı ayrıntı-

tılar kroniklerde yer almamaktadır. Örneğin, hikâyede, Ryazan' Us-penskiy Kilisesi'nde öldürüldüğü rivayet olunan, Ryazan' büyük prensinin annesi prenses Agrippina Rostislavovna'nın Rus kroniklerinde adına rastlanmamaktadır.²⁵

"Ryazan' Hikâyesi"nde yer alan önemli efsanelerden biri, prens Oleg Krasny (Güzel Oleg)'ın trajik ölümüdür. Eserin varyantlarının değişik bölümlerinde yer alan bu efsanenin "Ryazan' Hikâyesi"ne sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Hikâyeye göre, Batu hanla yapılan savaşta, prenslerden yalnızca Oleg Krasny sağ kalmıştır. Batu han, yaralı olarak yakalanan "güzel ve yiğit" prens Oleg'in yaralarını iyileştirip, ona "kendi dinini" kabul ettirmek ister. Prens Oleg, bunu kabul etmediği gibi, Batu hanı azarlamak cesaretini gösterir ve Han'ın gazabına uğrayıp, bıçakla parça parça edilir. Hikâye yazarı, prens Oleg'i ikinci Aziz Stephanus sayıp, din uğruna ölen bir aziz olarak efsaneleştirmektedir.

Oleg Krasny efsanesinin, yazdığı dönemin halk destanlarından yararlanarak, hikâyeye aktardığı sanılır. D.S. Lihaçev, Simeonovskaya letopis'te, 1270 yılı başlığı altında, prens Roman Ol'goviç'in Ordu'da öldürüldüğü rivayetini gözönüne alarak, Oleg Krasny'nın, bu prensle karıştırıldığı görüşündedir.²⁶

Kaynağı ne olursa olsun, Oleg Krasny efsanesinin, "Ryazan' Hikâyesi"ne belirli bir amaç için eklendiği dikkati çekmektedir. Prens Oleg'in din uğruna öldürüldüğü şeklindeki efsaneye, bir yandan Ryazan' prenslerinin Hıristiyan dinine bağlılıkları gösterilirken, bir yandan da Batu hanın, onları "kendi dinini" kabul etmeye zorladığı anlatılmaktadır. Böylelikle, hikâyede sık sık ileri sürülen, Batu hanın Rus prensliklerini ele geçirmekteki amacının "Hıristiyanlığı yok etmek" olduğu tezi güçlendirilmektedir.

"Ryazan' Hikâyesi"ne konu olan bir başka efsane de, kroniklerde ortaya çıkan Evpatiy Kolovrat adlı Ryazan' soylusunun, Batu hana yaptığı anı saldırıdır. Bu efsaneye göre, Batu han orduları Ryazan'a geldiğinde, Evpatiy Kolovrat, bir rastlantı sonucu (bazı varyantlarda Ryazan' prensi için vergi toplamak amacıyla) Çernigov'da bulunmaktaydı. Batu hanın Ryazan'a saldırdığı duyan Evpatiy, Çernigov'dan Ryazan'a gelir; Batu hanın, geride birlik bırakmadan kuzeye, Vladimir ve Suzdal' prensliklerine yöneldiğini öğrenince, Ryazan'da

25 Voinskie povesti drevney Rusi, 287. s.

26 Yoiuskie povesti drevney Rusi, 289 .s.

topladığı 1700 kişilik birlikle Batu han'ı takibe koyulur ve ona Suzdal' topraklarında yetişir. Evpatiy Kolovrat birliğinin, oç almak amacıyla Batu hanın ordugâhına yaptığı anî saldırı efsanesi, Rus savaş hikâyelerine özgü abartmalarla anlatılmaktadır: "Evpatiy, onları öylesine amansızca kılıçtan geçiriyordu ki, elindeki kılıçlar körleniyor ve o, Tatar kılıçlarını kapıp, onları bu kılıçlarla öldürüyordu."

Bu savaşta, Evpatiy'in ancak beş askeri yaralı olarak yakalanmıştır. Batu han tarafından sorguya çekilen yaralı askerlerin verdikleri kafiyeli cevaplarda alay ve hiciv sezilir. Askerlerin, "Ey han, bu büyük ve güçlü Tatar ordusuna kadehi sunâmamış olmamız seni şaşırtmasın!" şeklindeki sözleriyle, daha önce Ryazan'ldar için kullanılan "ölüm kadehi" teması, bu kez hicivli bir şekilde, Batu han'ın askerlerine yöneltilmektedir. Böylelikle, küçük Ryazan' birliğinin güçlü Batu han ordusuna büyük kayıplar verdirdiği ima edilmektedir.

Ryazan' askerleri hicivli bir şekilde övünürken, doğrudan kendini övmek Batu han ve askerlerine özgü bir davranış olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Hikâyenin başında, Batu han, Rus topraklarını fethedeceğini söyleyerek, kendisine elçi olarak gönderilen prens Fedor'un önünde övünür. Batu hanın askerlerinden Hostovrul, Han'ın huzurunda övünerek, Moğol-Tatar ordusuna "büyük kayıplar verdiren" Evpatiy'i yakalayacağına söz verir. Fakat Evpatiy Kolovrat, Hostovrul'u ve Batu hanın birçok bahadırını kılıçtan geçirir. Batu hanın askerleri, Evpatiy'i ancak mancınıklardan atılan güllerle öldürürler. Böylece, Hostovrul'un boş yere övündüğü gösterilmektedir. Oysa, ölü vücudu Batu hana getirilen Evpatiy Kolovrat, Batu han ve maiyeti tarafından övülmüş, Batu hanın övgüsüyle onurlandırılmıştır.

Batu hanla yapılan savaşın getirdiği yıkıntının trajik ve lirik anlatımı büyük ölçüde hikâyenin son bölümüne bırakılmıştır. Bu bölümde, Evpatiy Kolovrat'ın Suzdal' topraklarındaki efsanevi savaşından sonra, yeniden Ryazan'a dönülmektedir. Çernigov'dan Ryazan'a gelen prens İngvar' İngvareviç, ölüleri toplamış, şehri temizletip, takdis ettirmiştir. Kardeşlerini kaybeden prensin duyduğu acı abartmalı bir dille anlatılmakta ve uzun yakınmasıyla da yalnızlığı dile getirilmektedir. Prens İngvar' İngvareviç'in yalanması bölümünün de, "Ryazan' Hikâyesi"ne sonradan eklendiği belirlenmiştir. Bu yakınmada, Moskova büyük prensi Dmitriy İvanoviç Donskoy'un 1389'da ölümü üzerine yazılan hagiographie (jitie) türündeki hikâyeden (Slovo o jiti i o prestavlenii velikogo knyazya Dmitriya Ivanoviça, tsarya rus'skago) alıntılar bulunmaktadır. Prens İngvar' İngvareviç'in yakın-

ması, Dmitriy Donskoy hikâyesinde prenses Evdokiya'nın yakınmasının bir tekrarıdır. Yalnızca "Ey toprak..." (O zemlya...) sözleriyle başlayan kısım değişiklik göstermektedir.

Batu hanın Ryazan'ı ele geçirmesi ile, korkunç bir tablo şeklinde, savaş sonrası yıkıntının anlatıldığı "Ryazan' Hikâyesi", yazarın iyimser tutumuyla son bulmaktadır. Ryazan'ın yeni büyük prensi Ingvar' Ingvareviç, halkı yeniden toplamış, ülkede düzeni sağlamış, kiliseler ve manastırlar yaptırmıştır. Hikâye yazarı, bu durumu, "Batu handan kurtulan Hıristiyan halk seviç içindeydi" sözleriyle vurgular. Kısaca, Moğol-Tatar istilâsı artık unutulmuş gibidir. Yazarın bu iyimser tutumu, hikâyenin yazdığı tarihin belirlenmesi açısından değerlendirilmiştir. Bilindiği gibi, 1237'de Batu han tarafından ele geçirilen eski Ryazan', daha sonra birçok kez istilâlara uğramış ve 1370 yıllarındaki akınlardan sonra, prensliğin merkezi eski Ryazan'dan PereyaslavF Ryazanskiy'e (Ryazan') taşınmıştı. Bu yüzden, "Ryazan' Hikâyesi"nin en geç XIV. yüzyılın ikinci yarısında, henüz eski Ryazan' tamamen yıkılmadan önce yazdığı görüşü yaygındır.²⁷

"Ryazan' Antolojisi"nin bazı yazmalarında, "Ryazan' Hikâyesi"nden sonra eklenen bir bölümde, Kırımîlilerin Ryazan'ın çevresine yaptıkları akınlar yüzünden, Aziz Nikola Zarazskiy ikonunun Kolomna'ya taşındığı belirtilerek, ikonun burada gösterdiği mucizeler anlatılmaktadır.²⁸ Böylece, "Ryazan' Antolojisi", başladığı gibi, Aziz Nikola ikonunun yarattığı mucizelerin anlatılmasıyla son bulmaktadır.

"Ryazan' Hikâyesi", "İgor Destani"ndan sonra, eski Rus edebiyatının en önemli destanı sayılmakla birlikte, Aziz Nikola Kilisesi'nde yazılmış olan bu eser, eski Rus edebiyatının, özellikle kilise çevresinde yaygın bir edebî tür olan hagiographie'den oldukça etkilenmiş, tarihî olayların dini görüş açısından değerlendirildiği efsanevî bir "savaş hikâyesi"dir.

27 D.S. Lihaçev, Velikoe nasledie, 275. s.

28 Voinskie povesti drevney Rusi, 253-255. s.

"BATU HAN'IN RUSYA SEFERİ İLE İLGİLİ
RYAZAN HİKÂYESİ"¹ ADLI MAKALENİN DEVAMIDIR

Yıl 6745 (1237); Batu han, mucizeler yaratan Aziz Nikola ikonunun Korsun'dan getirilişinin onikinci yılında, çok sayıda Tatar askerleriyle Rus topraklarına girdi; Ryazan' toprakları yakınında, Voronej ırmağında ordugâh kurdu; ve imandan yoksun elçilerini Ryazan'a, büyük prens Yuriy tngvareviç Ryazanskiy'e göndererek, her şeyden ve herkesten -prenslerden ve bütün halktan- ondalık istedi. Büyük prens Yuriy İngvareviç Ryazanskiy, dinsiz Batu hanın saldırısını duyunca, hemen Vladimir şehrine, sadık büyük prens Georgiy Vsevolodoviç Vladimirskiy'e haber gönderip, Batu hana karşı yardım göndermesini ya da kendisinin gelmesini istedi. Fakat Batu hanla tek başına çarpışmak isteyen büyük prens Georgiy Vsevolodoviç Vladimirskiy ne geldi, ne de yardım gönderdi. Büyük prens Yuriy İngvareviç Ryazanskiy, büyük prens Georgiy Vsevolodoviç Vladimirskiy'den yardım gelmeyeceğini öğrendi ve hemen kardeşleri prens David İngvareviç Muromskiy, prens Gleb İngvareviç Kolomenskiy, prens Oleg Krasniy ve Vsevolod Pronskiy ile öteki prensleri yanına çağırdı. Prensler, günahkâr Batı hanı hediyelerle nasıl doyuracaklarını görüşmeye başladılar. Ryazan' büyük prensi, Ryazan' topraklarına saldırmaması için yakarış ve hediyelerle, oğlu Fedor Yur'eviç Ryazanskiy'i Han'a gönderdi.

Prens Fedor Yur'eviç, Voronej ırmağına, Batu hana geldi; ona hediyeler sundu ve Ryazan' topraklarına saldırmaması için yalvardı.

1 En eski yazması xvi. yüzyılın ikinci yarısına ait olan ve xix. yüzyıl kopyaları da bulunan "Ryazan'ın Batu Han Tarafından Yakılıp Yıkılması Hikâyesi" (Povest' o razorenii Ryazani Batiem) yazmaları 13 versio şeklindedir. Hikâye için esas alman 3 versio vardır. 1852'de V.M. Undol'skiy tarafından "versio B", 1867'de İ.İ. Sreznevskiy tarafından birkaç versio birleştirilerek yayımlanmıştır. Burada çevirisini yaptığımız metin, XVI. yüzyıl yazması (Volokolamskiy spisok) esas alınarak D.S. Lihaçev tarafından saptanmış ve yayımlanmıştır. Günümüzde, hikâye için, bu metin esas kabul edilmektedir. Bakınız: Voinskie povesti drevney Rusi, pod. red. V.P. Adrianovoy - Perets, Akad. Nauk SSSR, 1949, 9-19. s.

Dinsiz, yalancı ve acımasız Batu han hediyeleri kabul etti ve yalan yere Ryazan' topraklarına saldırmayacağına söz verdi; öfkelenip böbürlenerek de Rus topraklarını fethedeceği tehdidinde bulundu; ve Ryazan' prenslerinden kızlarını ya da kızkardeşlerini kendisine getirmelerini istedi. Ryazan' soylularından biri kıskançlıkla Batu hana prens Fedor Yur'eviç'in Bizans soyundan ve vücutça eşsiz güzellikte bir prensesi olduğunu gammazladı. Kurnaz ve imansızlığından ötürü acımasız olan Batu han, şehvete kapıldı ve prens Fedor Yur'eviç'e, "Prens, eşinin güzelliğini görmeme izin ver" dedi. Sadık prens Fedor Yur'eviç Ryazanskiy ise güldü ve Han'a şöyle dedi: "Eşlerimizi zina için, senin gibi günahkâr bir Han'a sunmak biz Hıristiyanlara yaraşır bir davranış değildir. Ancak bizi yendiğin zaman eşlerimize sahip olabilirsin." Batu hanın onuru kırılmıştı; Han gazaba gelmiş ve derhal sadık prens Fedor Yur'eviç'in öldürülmesini, vücudunun ise yırtıcı hayvanlara ve kuşlara atılmasını emretmiş ve öteki prenslerle en seçkin askerleri öldürmüştü.

Prens Fedor Yur'eviç'in gizlenmeyi başaran Aponitsa adlı eğitmeni, onurlu efendisinin güzel vücuduna bakarak acı acı ağlıyordu; başında nöbetçi olmadığını görünce de, sevgili hükümdarını alıp, gizlice gömdü ve hemen sadık prenses Evpraksiya'ya giderek, ona, günahkâr Batu hanın sadık prens Fedor Yur'ev'ç'i nasd öldürdüğünü anlattı. O sırada prenses Evpraksiya. yüksek sarayında, sevgili yavrusu prens İvan Fedoroviç ile birlikteydi; bu acı dolu, kahredici sözleri duyunca, oğlu prens Ivan'la birlikte kendisini o anda yüksek sarayından aşağıya attı ve parçalanarak öldü.

Büyük prens Yuriy Ingvareviç, sevgili oğlu sadık prens Fedor'un, öteki prenslerin ve birçok seçkin askerlerinin Batu han tarafmdakiler ve kardeşleriyle birlikte ölümlerinin ardından ağlamaya başladı. Bütün şehir uzun süre ağladı. Prens, bu acı gözyaşları ve hıçkırıklardan kendine gelir gelmez, askerlerini toplamaya ve alaylar oluşturmaya başladı. Büyük prens Yuriy Ingvareviç, kardeşlerinin, boyarlarının ve voyvodoların cesaretle ve yiğitçe at koşturduklarını görünce, ellerini göğe kaldırdı ve gözyaşlarıyla Tanrı'ya şöyle yakardı: "Tanrım, bizi düşmanlarımızdan koru, üzerimize saldıranlardan kurtar ve bizi şeytana uymuşların sürüsünden, Tanrı'nın emirlerini çiğneyenlerin güründen gizle; onların yolu karanlık ve kaygan olsun." Prens kardeşlerine, de şöyle dedi: "Ey prenslerim ve sevgili kardeşlerim! Tanrı'nın elinden iyiliği kabul ettiğimize göre, kötülüğe katlanmayacak mıyız?"

Ölümle (ebedî) hayata kavuşmak dinsizlerin buyruğu altına girmekten iyidir. Bu kardeşiniz, Tann'nın kutsal kiliseleri ve Hıristiyan dini ve atamız büyük prens İngor' Svyâtoslaviç'in yurdu uğruna, ölüm kadehini sizlerden önce içecektir." Sonra prens, kutsal Meryem'in anısına yapdan Uspenskiy katedraline gitti; Meryem Ana ikonu önünde uzun süre ağladı ve mucizeler yaratan Aziz Nikola'ya ve soydaşları, Aziz Boris ile Gleb'e dua etti; büyük prenses Agrippina Rostislavovna' son kez öptü; psikopos ve kilise meclîsi tarafından takdis edilip, günahkâr Batu hana karşı yola çıktı.

Ryazan'lılar, Batu hanla Ryazan' sınırı yakınlarında karşılaşarak, üzerine saldırdılar; yılmadan, yiğitçe savaştılar. Şiddetli ve korkunç bir savaş oldu. Batu'nun birçok güçlü alayları yenik, düştü. Ryazan' askerlerinin yılmadan ve mertçe savaştıklarını gören Batu han korkuya kapıldı. Fakat Tann'nm gazabına kim karşı koyabilir ki! Batu han kuvvetleri büyük ve eziciydi: Bir Ryazan'lı bin, iki Ryazan'lı onbine karşı savaşıyordu. Büyük pens, kardeşi David tngvareviç'in öldürüldüğünü görünce, şöyle haykırdı: "Ey benim sevgili kardeşlerim! Kardeşimiz David bizden önce ölüm kadehini içti, o kadehi biz içmeyecek miyiz?"

Ryazan' prensleri attan ata atlayıp, var güçleriyle çarpıştılar ve Batu'nun güçlü birliklerini yanp geçtiler. Öylesine kahramanca ve yiğitçe savaşıyorlardı ki bütün Tatar alayları Ryazan' askerlerinin gücüne ve yiğitliğine şaşırıp kaldılar. Güçlü Tatar birlikleri onları güçlülükle yendi. Bu savaşta, sadık büyük prens David İngvareviç Muromskiy, prens Gleb İngvareviç Kolomenskiy, Vsevolod Pronskiy ile birçok bölge prensleri, güçlü voyvodolar ve Ryazan'ın yiğit ve çevik askerleri öldürüldü. Onlar birlikte öldüler, aynı ölüm kadehini içtiler; hiç biri geri dönmedi; toprağa birlikte uzandılar. Bütün bunlar, günahlarımız yüzünden Tann'dan geldi.

Prens Oleg İngvareviç'i ağır yaralı olarak ele geçirdiler. Batu han, birçok birliklerinin yok edildiğini görünce çok üzülmüş ve dehşete kapılmıştı. Askerlerine hiç acımadan öldürmeleri, kdiçtan geçirmeleri ve yakmalarını emrederek, Ryazan' topraklarına saldırdı. Pronsk ve Bel şehirleri ile İjeslavets'i yerle bir edip, halkı acımasızca katletti. Günahlanımız yüzünden, sel gibi Hıristiyan kanı aktı. Batu han, güzel ve yiğit Oleg İngvareviç'in aldığı ağır yaralardan ölmek üzere olduğunu gördü ve prensin yaralanın iyileştirip, ona kendi dinini kabul ettirmek istedi. Fakat prens Oleg İngvareviç, Batu hanı azarlayarak, onun bir dinsiz ve Hıristiyanlık düşmanı olduğunu söyledi. Batu'

nun iğrenç yüreğinden ateş saçıldı ve hemen Oleg'in bıçakla parça parça edilmesini emretti. Prens Oleg, acı çekerek ölen ikinci Aziz Stephanus'tur. O, bağışlaması bol Yüce Tanrı'nın elinden çile tacını giymiş ve kardeşleriyle birlikte ölüm kadehini içmiştir.

Batu han, Ryazan' topraklarına karşı saldırıya geçip, Ryazan' şehrine geldi; şehri kuşattı ve aralıksız beş gün savaştılar. Batu askerleri değişiyor, oysa şehir halkı değişmeden savaşıyordu. Şehirli-lerin pek çoğu öldürülmüş, bir kısmı yaralanmış, bir kısmı da aşırı yor- gunluktan bitkin düşmüştü. Altıncı gün sabah erkenden dinsizler -kimi ateş, kimi kuşatma aletleri, kimi de sayısız merdivenlerle- şehre saldırdı ve Aralık ayının 21. günü Ryazan'ı ele geçirdiler;² kutsal Mer- yem'in anısına yapılan katedrale girip, büyük prensin annesi büyük prenses Agrippina'yı, gelinlerini ve öteki prensesleri kılıçtan geçirdiler; piskopos ile papazları ateşe atıp, kutsal kilisede yaktdar; pek çoğunu da silahla vurdular; şehir halkını -kadın ve çocukları- kılıçtan geçirdiler, bir kısmını da ırmakta boğdular. Papazları ve keşişleri kılıçtan geçirdi- ler. Bütün şehri yaktılar; Ryazan'ın ünlü işlemelerini, zenginliğini ve Ryazan' prenslerinin akrabaları olan Kiev ve Çernigov prenslerini ele geçirdiler; Tanrı'nın kutsal kiliselerini yakıp yıktılar ve kutsal kilise mih- rabında çok kan döktüler. Şehirde tek bir cardı kalmamıştı; onlar bir- likte ölmüş, aynı ölüm kadehini içmişlerdi. Artık etrafta ağlayıp inle- yen kimse yoktu, çünkü ne çocukların ardından anne ve baba, ne anne ve babaların ardından çocuklar, ne kardeşin ardından kardeş, ne de ak- rabanın ardından akraba kalmıştı ağlayıp inleyecek. Onlar ölü olarak birlikte toprağa uzanmış, yatıyorlardı. Bütün bu başımıza gelenler günahlarımız yüzündendi.

Batu han, çok Hıristiyan kanı döküldüğünü görünce, daha da öfkelenmiş, gaddarlaştırmıştı; Rus topraklarını buyruğu altına almak, Tanrı'nın kutsal kiliselerini yıkıp yerle bir etmek ve Hıristiyanlığı ort- adan kaldırmak için Suzdal' ve Vladimir'e saldırdı.

O sırada Çernigov'da, prens İngvar' İngvareviç'in yanmda bulu- nan Evpatiy Kolovrat adlı bir Ryazan' soylusu, kötü inançlı Batu han- ın Ryazan'a saldırdığını duymuş ve küçük bir birlikle Çernigov'dan dört nala yola koyulmuştu; Ryazan' topraklarına geldiğinde, bu toprak-

2 Hikâyenin 1599 yılına ait kronik versio'sunda (spisok kronografa), Batu hanın Rya- zan* kuşatması sırasında, ateş, kuşatma aletleri ve merdivenlerden başka, balta ve "tokmaç" kullanıldığı kaydedilir. Anlamı tam olarak belirlenemeyen "tokmaç" sözcüğü, bazı Rus diyalekt- lerinde de kullanılan Türkçe "tokmak" sözcüğüyle açıklanmaktadır. Bakınız: Voinskie povesti drevney Rusi, 294. s.

ların tamamen talan edilmiş olduğunu gördü; şehirler yakılıp yıkılmış, kiliseler ateşe verilmiş, halk katledilmişti. Evpatiy Kolovrat, atım hızla Ryazan' şehrine sürdü ve şehrin yakdıp yıkılmış, prenslerin öldürülmüş ve pek çok insanın öldürülmüş olduğunu gördü; kimi kılıçtan geçirilmiş, kimi ateşe atılmış, kimi de ırmakta boğulmuştu. Evpatiy Kolovrat'ın yüreği parçalandı ve ruhunu saran acıyla haykırmaya başladı. Tanrı düşmandan koruduğu için şehrin dışında sağ kalanlardan 1700 kişilik küçük bir birlik toplayıp, Batu hanın peşine düştü ve ona ancak Suzdal' topraklarında yetişti; Batu hanın ordugâhına ansızın saldırıp, onları amansızca kılıçtan geçirmeye başladı. Tatar alayları birbirine girdi. Tatarlar sanki sarhoş olmuş ya da akıllarını yitirmişlerdi. Evpatiy, onları öylesine amansızca kılıçtan geçiriyordu ki, elindeki kılıçlar körleniyor ve o, Tatar kılıçlarını kapıp, onları bu kılıçlarla öldürüyordu; Tatar alayları arasında öylesine yiğitçe ve mertçe at koşturuyordu ki Han bile korkuya kapılmıştı. Tatarlar, Evpatiy'in ağır yaralardan bitkin düşen beş askerini güçlükle yakalayıp, Batu hanın huzuruna getirdiler. Batu han onlara, "Siz hangi dinden, hangi ülkedensiniz ve neden bana böyle bir kötülükte bulunuyorsunuz?" diye sordu. Onlar da şöyle dediler: "Biz Hıristiyanız; büyük prens Yuriy Ingvareviç Ryazanskiy'in yiğit askerlerinden ve Evpatiy Kolovrat birliğindeniz; prens İngvar' Ingvareviç Ryazanskiy, bizi senin gibi kudretli; bir hani ağırlamak, şerefle uğurlamak ve sana şanını teslim etmek için gönderdi. Ey Han, bu büyük ve güçlü Tatar ordusuna kadehi sunamamış olmamız seni şaşırtmasın! Han, onların bu akıllı cevabına şaşırıp kaldı ve güçlü Tatar alaylarıyla kayınbiraderinin oğlu Hostovrul'u Evpatiy'in üzerine yolladı. Hostovrul, Han'ın önünde övündü ve Evpatiy'i canlı olarak onun huzuruna getireceğine söz verdi. Güçlü Tatar alayları, Evpatiy'i canlı olarak yakalamak için etrafını sardılar. Hostovrul atını sürüp Evpatiy'in karşısına çıktı. Dev gibi güçlü Evpatiy, kılıcıyla Hostovrul'u oturduğu eyere kadar parçalayıp, ikiye ayırdı ve Tatar birliklerini kılıçtan geçirmeye başlayarak, Batu hanın birçok ünlü bahadurlarını öldürdü; kılıcıyla kimini yarı beline, kimini de oturdukları eyere kadar parçalayıp, ikiye bölüyordu. Tatarlar, Evpatiy'in dev gibi güçlü olduğunu görünce, dehşete kapıldı ve mancınıkları üzerine çevirdiler; sayısız mancınıktan güller yağdırıp, Evpatiy'i ancak bu şekilde, güçlükle öldürdüler ve ölü vücudunu Batu hanın huzuruna getirdiler. Batu han, mirza, prens ve sancak beylerini³ yanma çağırdı;

3 "Ryazan' Hikâyesi"nin XVI. yüzyıl yazmalarında "MURZI", "sançakbei" sözcükleri kullanılmıştır.

hepsi bu Ryazan' soylusunun yiğitliğine, gücüne ve mertliğine hayran kaldılar ve Han'a şöyle dediler: "Biz birçok hükümdarlarla, birçok ülkelerde, nice savaşlar yaptık, fakat böylesine yiğit ve çevik askerler ne gördük, ne de atalarımızdan işittik. Bu insanlar adetâ kanatlanmış; ölümü hiçe sayıyor ve savaş meydanında yiğitçe, mertçe at koşturup, biri bin, ikisi onbin askere karşı savaşıyorlar; hiç biri canım vermeden savaş alanını terketmiyor." Batu han Evpatiy'in cansız vücuduna bakarak şöyle dedi: "Ey Kolovrat Evpatiy! O küçücük birliğinle beni ne güzel ağırladın; güçlü Ordu'nun birçok bahadırlarını öldürdün ve birçok alaylarını bozguna uğrattın. Eğer hizmetimde senin gibi biri olsaydı, onu her zaman yüreğimde taşırdım." Batu han, Evpatiy'in cesedini, savaş alanında esir düşen askerlerine teslim edip, onların serbest bırakılmalarını ve hiç bir şekilde zarar verilmemesini emretti.

O sırada prens İngvar' İngvareviç, Çernigov'da, kardeşi prens Mihail Vsevolodoviç Çernigovski'yanın yanında bulunuyordu. Tanrı, prensi, kendi inançlarına ihanet eden, sözünden dönen o Hıristiyanlık düşmanı kötü insandan korudu. Prens İngvar' İngvareviç, Çernigov'dan yurduna, Ryazan' topraklarına geldi; bu topraklar tamamen talan edilmiş ve kardeşleri, Tanrı'nın kanunlarını çiğneyen günahkâr Batu han tarafından öldürülmüşlerdi. Prens sonra Ryazan' şehrine geldi; şehir yakılıp yıkılmıştı; annesi, gelinler^ akrabaları ve daha pek çok insan yerde ölü yatıyordu. Kiliseler yakılmış, Çernigov ve Ryazan' hazineleri tamamen boşaltılmıştı. Prens İngvar' İngvareviç, günahlarımız yüzünden başımıza gelen bu felâketi görünce, âdeta bir savaş borusu, inleyen bir org gibi acıklı bir sesle haykırdı; ve o korkunç haykırışın, acı acı inleyişin etkisiyle ölü gibi yere serildi; prensi, üzerine su döküp, rüzgâra tutarak güçlkle ayıltılar. Böyle bir felâket kimi ağlatmaz, bu kadar Ortodoksun öldürülmesi kimi hıçkırıklara boğmaz, öldürülen bu kadar prense kim acımaz, böyle bir tutsaklık kimi inletmeydi ki?

Prens İngvar' İngvareviç, ölüler arasında annesi büyük prenses Agrippina Rostislavovna'yı ve gelinlerini buldu; köylerden Tanrı koruduğu için sağ kalan papazlar getirtip, annesi ve gelinlerini Zebur'dan ayetlerle, ilâhiler ve ağıtlarla gömdü. Prens durmadan haykırıyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu; sonra diğer ölüleri gömdü ve şehri temizletip, takdis ettirdi. Sağ kalan çok az sayıda insan toplanmış ve prens, onları biraz olsun teskin etmişti; fakat annesini, kardeşlerini, akrabalarını ve genç yaşta ölen Ryazan' yiğitlerini anıp, durmadan ağlıyordu. Bütün bu başımıza gelenler günahlarımız yüzündendi.

Bir zamanlar Ryazan' şehri ve Ryazan' toprakları vardı, fakat şimdi bu toprakların zenginliği yok olmuş, ünü geçmişte kalmış, nimetleri görünmez olmuştu. Bu topraklarda şimdi yalnızca duman ve kül vardı. Bütün kiliseler yanıp kül olmuştu; katedralin de içerisi yanmış, kapkara olmuştu. Yalnızca bu şehir değil, daha birçok şehirler Batu hanın buyruğu altına girmişti. Artık şehirde ne ayın, ne de çan sesleri duyuluyordu; neşe ve sevinç yok olmuş, yerini dinmek bilmeyen ağlayışa terketmişti.

Prens Ingvar' İngvareviç, günahkâr Batu han tarafından öldürülen kardeşlerinin buldukları yere gitti. Kimse tarafından korunmayan ölü vücutları kar ve buzdan donmuş olan kardeşleri, büyük prens Yuriy İngvareviç Ryazanskiy, prens David İngvareviç, Vsevolod İngvareviç ile birçok bölge prensleri, boyarlar, voyvodalar ve Ryazan' topraklarının değerli varlıkları, yiğit ve çevik askerleri, ıssız toprakta, tüylü otlar üzerine uzanmışlardı. Vahşi hayvanlar vücutlarını parçalamış, kuşlar didik didik etmişti. Hep birlikte yere uzanmış yatıyorlardı; onlar birlikte ölmüş, aynı ölüm kadehini içmişlerdi.

Prens Ingvar' İngvareviç, yerde bu kadar çok ölüyü görünce, yankılanan bir boru gibi haykırdı; göğsünü yumruklayıp, yerlere kapandı; gözlerinden sel gibi yaşlar akıyor ve acıklı bir sesle şöyle diyordu: "Ey benim sevgili kardeşlerim, sevgili prenslerim! Canım kardeşlerim, beni böyle bir felâketle nasıl yapayalnız bırakıp uykuya daldınız? Neden önce ben ölmedim? Hayatımın en değerli varlıkları, gözümün önünden kaybolup nereye gittiniz? Benim güzel çiçeklerim, meyvesi olgun bahçelerim! Neden bu kardeşinize hiç bir şey söylemiyor ve varlığınıza ruhuma tattırdığınız o zevkten beni mahrum bırakıyorsunuz? Neden bu kardeşinizin yüzüne bakmıyor, onunla konuşmuyorsunuz? Yoksa aynı babadan ve annemiz büyük prenses Agrippina Rostivlavovna'dan doğan ve onun göğsünden beslenen öz kardeşinizi unuttunuz mu? Bu kardeşinizi kimlere bırakıp gittiniz? Erken batan güneşlerim! Ay yüzlülerim! Vaktinden önce öldünüz! Doğu yıldızları, neden erken batıp kayboldunuz? Şimdi ıssız toprakta, korumasız yatıyorsunuz; şan ve şerefınızdan eser kalmamış, şanınıza gölge düşmüş. Sahip olduğunuz o egemenlik nerede şimdi? Birçok topraklara hükmettiniz, oysa şimdi kara toprağa uzanmış, yatıyorsunuz. Çürüyen yüzünüz başkalaşmış, tanınmaz olmuş. Ey benim sevgili kardeşlerim ve sevgili askerlerim, artık neşe ve sevincimi sizlerle paylaşamayacağım! Neden söndünüz, benim parlak ışıklarım? Sizlerle mutluluğa doyamadım. Eğer Tanrı dualarınızı işitiyorsa, bu kardeşinizin, sizlerle birlikte ölmesi

için O'na yalvarın; çünkü neşenin ardından ağlayış ve gözyaşı, zevk ve eğlencenin ardından acı ve kederi tattım. Neden sizin ölümünüzü ve kendi felâketimi görmeden önce ölmedim? Acı acı çınlayan bu kederli sözlerimi duymuyor musunuz? Ey toprak, ey meşe ormanları, benimle birlikte siz de ağlayın! Bu kadar çok prensin, seçkin ve yürekli Ryazan' askerinin öldüğü o günün adını nasıl anacağım, onu nasıl anlatacağım? Hiç biri geri dönmedi; onlar birlikte öldü, aynı ölüm kadehini içtiler. Yüreğimdeki acıdan dilim tutuluyor, ağzımı açamıyorum; gözlerim kararıyor, gücümü yitiriyorum."

O günlerde, bize saldıran o kötü insanlar yüzünden büyük bir acı, keder, gözyaşı, hıçkırık, korku ve ürperti vardı. Büyük prens Ingvar' İngvareviç, ellerini göğe kaldırıp, gözyaşlarıyla Tanrı'ya yalvardı: "Ey Tanrım, Yüce Tanrım, sana sığınıyorum, beni kurtar, bütün zalimlerden koru! Ey Tanrımız İsa'nın Ana'sı, Kutsal Meryem Ana, kederli anlarımda beni yalnız bırakma! Ey şehit soydaşlarım Aziz Boris ve Gleb, savaşlarda bu günahkâr kulun yardımcısı olun! Ey kardeşlerim ve prenslerim, düşmanlarımız Hâcer oğulları, İsmâîlilere karşı, hayırdualarınızla bana yardım edin!".

Prens Ingvar' ingvareviç ölüleri toplamaya başladı; kardeşleri büyük prens Yuriy İngvareviç'i, prens Gleb ingvareviç Kolomenskiy'i ve bölge prensleri olan öteki akrabaları ile birçok boyarları, voyvodaları ve yakından tanıdığı askerleri Ryazan' şehrine getirip, törenle toprağa verdi. Öteki ölüleri ise, buldukları o ıssız alanda toprağa verip, mezarları üzerinde ayın yaptırdı. Prens Ingvar' ingvareviç, ölüleri böylece gömdükten sonra, Pronsk şehrine gitti; sadık ve dindar kardeşi prens Oleg İngvareviç'in kesilen vücudunun parçalarını toplayıp, Ryazan' şehrine getirdi. Prens Ingvar' İngvareviç, kardeşinin onurlu başını şehre kadar ellerinde taşıdı, onu şefkatle öptü ve ölü vücudunu, büyük prens Yuriy İngvareviç ile aynı tabuta koyup, toprağa verdi. Onların mezarının yakınma da, kardeşleri prens David İngvareviç ile prens Gleb İngvareviç'i bir tabuta koyup, gömdü; sonra prens Fedor Yur'eviç Ryazanskiy'in öldürüldüğü Voronej ırmağına gitti; prensin aziz naaşı başında uzun süre ağladı; ve onu, büyük mucizeler yaratan Aziz Nikola Korsunskiy ikonunun bulunduğu alana getirip, eşi sadık prenses Evpraksiya ve oğlu prens İvan Fedoroviç Posnik ile aynı yerde toprağa verdi; mezarlarının üzerine taştan haçlar koydu. Sadık prenses Evpraksiya, oğlu prens İvan'la birlikte kendisini

burada aşıya atıp, parçalandığı için, büyük mucizeler yaratan Aziz Nikola Korsunskiy ikonuna, Nikola Zarazskiy adı verildi.⁴

Vaftiz adı Koz'ma olan sadık prens İngvar' İngvareviç, babası büyük piens İngvar' Scyatoslaviç'in tahtına çıktı. Ryazan' topraklarını onardı, kiliseler ve manastırlar yaptırdı; buraya gelip yerleşenleri teskin etti ve halkın toplanmasını sağladı. Tanrı'nın güçlü iradesiyle, dinsiz, kötü inançlı Batu han'dan kurtulan Hıristiyan halk sevinç içindeydi. [Prens İngvar' İngvareviç], prens Mihail Vsevolodoviç Prons-kiy'i babasının tahtına çıkardı.

Çeviren: Altan AYGUT

4 Hikayenin bundan sonraki bölümünde, Ryazan' prenslerinin, Vladimir Svyatoslayiç soyundan geldikleri, Çernigov büyük prensi Svyatoslav Ol'goviç'in torunları oldukları belirtilmekte ve bu soyun olumlu özellikleri sıralanmaktadır. Ryazan' prenslerinin son derece dindar, kiliseye sadık, kardeşlerini seven, güzel yüzlü, sert bakışlı, cesur, atılgan, boyarlarına şefkat gösteren, ziyafet ve eğlenceye düşkün, iyi savaşan prensler oldukları anlatılır. Ryazan' prenslerinin, Bizans krallarına büyük sevgi besledikleri ve onlardan pek çok hediyeler aldıkları, buna karşılık, "Kıpçaklara dehşet saçtıkları" (polovtsam grozm), "kutsal kiliseler ve Ortodoks dini uğruna" Kıpçaklarla savaşmış oldukları şeklinde bir ifade kullanılmaktadır.

Tarihi yönden dikkati çeken bir konu, özellikle Türk boylarından soylu çocukların Rus prensleri tarafından kaçırılarak, rehin tutulmaları ve anlaşmalarda tehdit unsuru olarak kullanılmaları, yani "amanat" olayıdır. Bu konu, hikâye yazarı tarafından şu sözlerle aktarılmaktadır: "Ryazan' prensleri, şefkatli davranışlarıyla, Hıristiyan olmayan birçok hükümdarları, çocuklarını ve kardeşlerini cezbeder ve onları gerçek dine (Hıristiyanlığa) döndürürlerdi.